

Om den danske hærs håndvåben 1932-1941 - Gevær 1889

Indledning

Under arbejdet med at beskrive fodfolkets organisation, udrustning og materiel er jeg stødt på hæftet *1889-geværet i det danske forsvars tjeneste* af A.N. Hvidt (Kilde 1), som indeholder en glimrende gennemgang af systemet. Hæfte giver, ikke mindst i kombination med en række samtidige lærebøger, et godt udgangspunkt for at forstå, hvad det var for håndvåben periodens enheder var udrustet med.

Det følgende er resultatet af mine undersøgelser på området og med mindre andet er nævnt, så stammer billedmaterialet fra Kilde 1.

Gevær 1889-systemet

Gevær 1889-systemet omfattede:

1. Gevær 1889
2. Ryttergevær/rytterkarabin 1889 (1912 og 1923)
3. Ingeniørgevær/ingeniørkarabin 1889 (1917)
4. Fodfolkskarabin 1889 (fra 1924)
5. Artillerikarabin 1889 (fra 1924)
6. Finskydningsgevær M.1928

Bortset fra finskydningsgeværet, betegnes de øvrige våben officielt ikke med modelår. Betegnelsen Gevær M.1889 ser dog ud til også at have været gængs terminologi.

I denne artikel er modelårene anført i parentes.

Gevær 1889 samt ryttergeværet og ingeniørgeværet (fra 1924 benævnt henholdsvis ingeniørkarabin og rytterkarabin) var fabrikeret til deres formål, mens fodfolkskarabinen og artillerikarabinen var afkortede udgaver af gevær 1889, forsynet med nye sigtemidler. Alle våben i 1889-systemet var af kaliber 8 mm.

Det var med disse håndvåben, at periodens forskellige enheder var udrustet eller skulle være udrustet. Der var aldrig tilstrækkeligt med karabiner, hvorved gevær 1889 måtte udleveres i stedet, hvilket ikke altid var praktisk for de specialister, f.eks. hestetrækkere eller karremænd, der var tiltænkt karabin som funktionsvåben.

Hæren rådede 1. april 1919 over 115.512 stk. gevær 1889, inklusive 1.641 ryttergeværer og 3.999 ingeniørgeværer. Med et stadigt dalende styrketal blev der således ved med at være tilstrækkeligt med geværer og med en meget stram økonomi var der ikke ressourcer til at omdanne et tilstrækkeligt antal geværer til karabiner. Om sidste skud på stammen - finskydningsgeværet - var specialfremstillet eller tildannet fra gevær 1889, er jeg ikke klar over.

1. Gevær 1889

Gevær 1889.

Gevær 1889 var 133 cm langt og vejede 4,2 kg.

Geværet var beregnet til enkeltskud, med ladning og fornyet sigte, mellem hvert skud. Geværet var dog også forsynet med et 5-patroners magasin, som kunne bruges i en kritisk situation. Patronerne placeredes enkeltvis i magasinet og der hørte således ingen ladeskinne eller lignende til geværet. Der var udviklet en såkaldt fyldeæske, som tillod opfyldning af magasinet, men en sådan blev ikke anvendt i hæren.

Ilden blev afgivet enten som langsom eller hurtig skytteild, eller som magasinild. Den langsomme skytteild var reglen. Magasinild blev kun anvendt i situationer, f.eks. hvis fjenden var på klodshold. En veluddannet skytte kan afgive 8-11 skud/minut ved henholdsvis skytteild og magasinild. Ved den langsomme skytteild regnedes med 2-4 skud/minut.

Geværets visir var inddelt fra 200 -2.000 m. En øvet skytte havde udsigt til, med et enkelt skud, at ramme en liggende mand på 250 m afstand og en stående mand inden for 350 m; på større afstande (600-800 m) kunne der kun ventes virkning mod større mål.

Skydereglementerne opererede også med indirekte skydning, såkaldt skjult skydning, hvor skytten kun ved at rejse sig fra sit skjul/sin dækning kunne se målet. Ved hjælp af et antal beregninger og et hjælperetningspunkt rettede skytten nu sit gevær mod målet og afgav skydning. Det anføres, at udførelsen er let at iværksætte og at træningen ikke bliver ringere end ved åben skydning.

2. Rytterkarabin 1889 (1912 og 1923)

I 1912 indførtes en karabin af 1889-systemet i rytteriet. Rytterkarabinen var 25 cm kortere end gevær 1889 og forsynet med et overskæfte.

Rytterkarabin 1889 (1923).

Rytterkarabinen blev båret overhængt og fastgjort til et særligt underlagslæder M.1905, som var monteret i livremmen.

I 1923 blev rytterkarabinen udrustet med en bajonetstolpe.

Rytterkarabin 1889 (1923).

Rytterkarabinen adskiller sig fra systemets øvrige karabiner ved de to bøjler til karabinremmen (a. og b.), der er placeret på siden, og ved knappen (c.), hvormed karabinen fastgøres til rytterens underlagslæder.

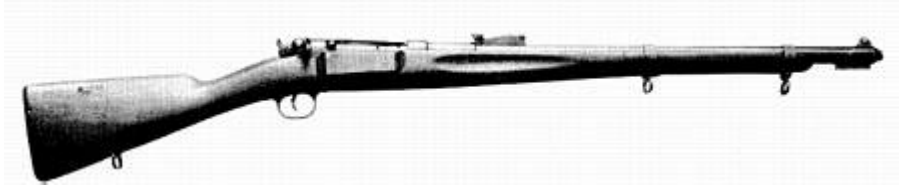
Trods den afkortede pibe havde rytterkarabinen og de øvrige karabiner stort set samme rækkevidde som geværet.

Ingeniørkarabin 1889.

3. Ingeniørkarabin 1889 (1917)

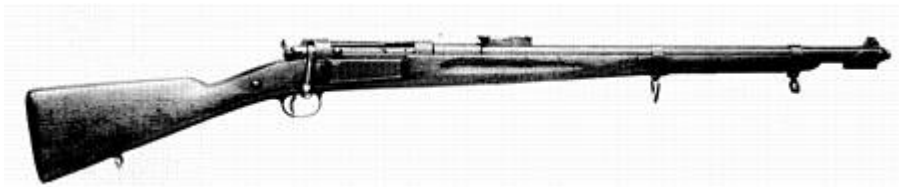
Ingeniørkarabinen var identisk med rytterkarabinen bortset fra, at den fra begyndelsen var udrustet med bajonetstolpe og at bøjlerne til remmen var placeret som på gevær 1889.

Fodfolkskarabin 1889.

4. Fodfolkskarabin 1889 (1924)

Karabinen var 110 cm lang og vejede 4 kg.

Artillerikarabin 1889.

5. Artillerikarabin 1889 (1924)

Artillerikarabinen er, som fodfolkskarabinen, en afkortet udgave af gevær 1889.

Det fremgår ikke af kilderne, hvorved artillerikarabinen, bortset fra betegnelsen, præcist adskiller sig fra fodfolkskarabinen.

6. Finskydningsgevær M.1928

Finskydningsgeværet var forsynet med særlige sigtemidler - et dioptersigte og stolpekorn - men af økonomiske årsager, jf. Kilde 1, blev der ikke anskaffet sigtekikkerter til finkskytterne. Geværet var dog fra begyndelsen udstyret med et "leje for sigtekikkert". Finskydningsgeværet var ikke udrustet med bajonetstolpe.

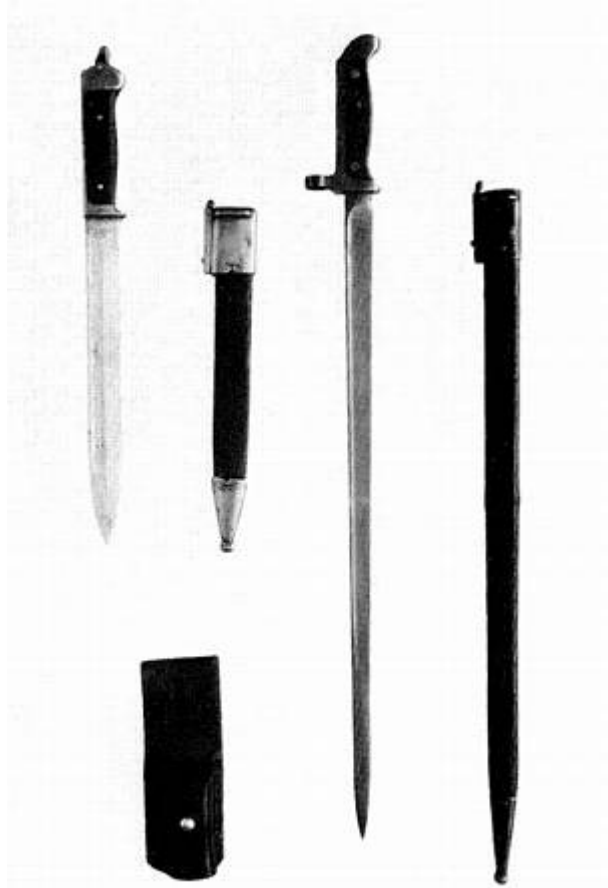
Finskydningsgevær M.1928.

Geværet vejede ca. 5,3 kg.

Det fandtes også i en civil udgave til brug i skytteforeninger.

Finskytten skød så vidt muligt med anlæg for geværet, mod mål inden for 900 m.

Sidevåben og deres føringsmidler

*Knivbajonet 1889, kårdebajonet M.1915
samt sverdtaske 1889.*

Som det fremgår af modelåret, var det i forvejen lange gevær udrustet med knivbajonet.

Under indtryk af beretninger om bajonetfægtninger i begyndelsen af Første Verdenskrig, indførtes en 56 cm lang (inkl. skæfte) kårdebajonet, som i givet fald kunne trænge helt igennem.

Med påsat kårdebajonet fik geværet en samlet længde på 179 cm.

I fodfolket blev kårdebajonetten herefter sidevåben for soldater udrustet med gevær M.1889.

Af knivbajonetten konstrueredes kniv M.1923, som blev udleveret til personel, som ikke var udrustet med gevær eller karabin, og var tænkt som en skyttegravskniv. Den blev blandt andet udleveret til fodmarcherende officerer, underofficerer og specialister.

Set på afstand er de to sidevåben ens, men kniven adskiller sig fra bajonetten ved at bajonetstolpe-enden er fyldt ud. Efter denne ændring blev kniv M.1923 kraftigt bruneret.

I mangel af kniv M.1923 udleveredes dog også knivbajonetter til samme formål.

Fodfolksspade M.1870.
Fra Kilde 6.

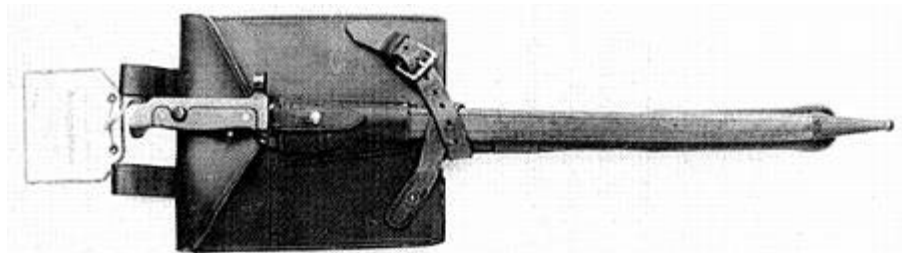

Øksehakke M.1890.
Fra Kilde 6.

Sidevåben blev almindeligvis båret i sværdtasken, der hang i livremmens venstre side, fastgjort hertil med en knap. Sidevåbnet var anbragt i sværdtasken, med skarpen fremad.

Når soldaten samtidig bar fodfolksspade, lå bajonetten an mod spadehylstrets yderside og var fastgjort af en krydsrem, der holdt spaden oppe i hylstret.

Var soldaten udrustet med øksehakke M.1890 (som tommelfingerregel hver fjerde soldat i fodfolket), blev bajonetten ført i øksehakkens føringsmiddel, der var en taske med plads til såvel skanseredskab som bajonet.

Spadetaske for rytteri M.1912/23. Fra Kilde 7.

Beredent personel i rytteriet og fodfolket bar spadetaske M.1912/23, hvorpå sværdtasken var påsyet.

*Geværrem 1889 (læder),
geværrem 1915 (tømmegjord) og
karabinrem for beredent personel M.1912
(tømmegjord)
samt underlagslæder M.1905.*

Geværremme m.v.

Geværremmen var af sort læder.

Betegnelsen *tømmegjord* svarer til, hvad man i dag vil kalde webbing.

Gengivelsen antyder ikke, at den midterste rem er af webbing, men i Kilde 7, som anvender samme illustration, er det lettere at se.

Underlagslæderet viser den skinne, hvori knappen på rytterkarabinen føres ind. Stroppen var fastgjort i soldatens livrem.

8 mm krigsammunition.

Tildannet efter illustration i Kilde 1.

Patroner og føringsmidler

1. 8 mm skarp patron M.1908.
2. Lyssporpatron M.1908/33, 1908/34 eller 1908/40.
3. Panserpatron M.1908/30, 1908/36 eller 1908/39..
4. Geværgranatpatron.

- Lyssporpatronerne havde hvid bund.
- Panserpatronerne havde sort bund.
- Geværgranatpatronerne havde sort bund.

Patrontaske M.1906.

Patrontaske M.1906.

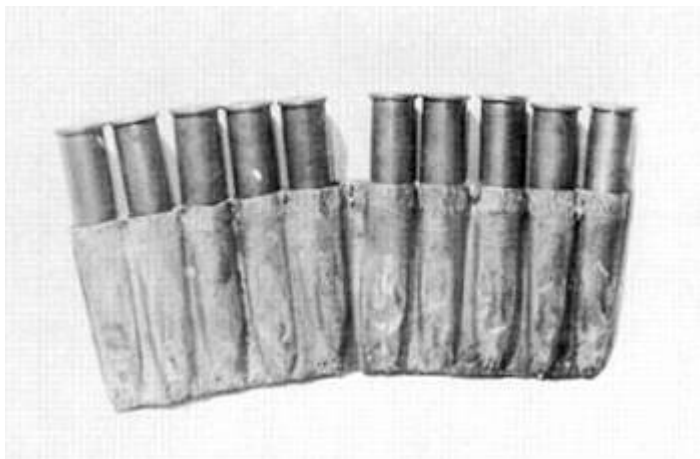
Hovedparten af soldaterne bar 1 patrontaske, i livremmens højre side, med 40 patroner. Visse specialister bar 2 patrontasker. Gruffeførere og enkelte andre specialister bar normalt en blanding af almindelige patroner og panserpatroner (20 af hver).

Patrontasken var af sort læder, bortset fra rytteriets, som anvendte brunt lædertøj.

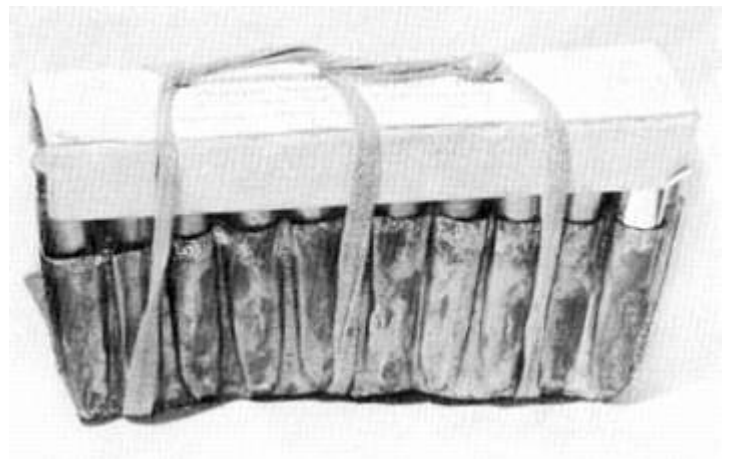
Patronerne blev enkeltvis placeret i og udtaget af patrontasken, som således først skulle åbnes og siden lukkes.

Ammunitionstjenesten

Patronerne blev udleveret i patronholdere, af messing eller pap, hver med 10 patroner. 3 patronholderne blev samlet 3 og 3 med et stykke pap over patronbundene og kraftigt sammensnøret med hørbændler. Patronpakkerne blev pakket i lyseblå (!) patronkasser, som typisk rummede 24 patronpakker, altså 720 patroner i alt.

Patronholder af messingblik, med 10 patroner.

Patronpakke 1906 med 3 holdere á 10 patroner.

Allerede i samtiden gav patronkassernes farve anledning til undren, da man ellers på alle måder blev indskærpet materielsløringsens afgørende betydning. Ligeledes vakte valget af 3 og ikke 4 patronholdere á 10 patroner i bundtet, da samtlige patrontasker, uanset modelår, var beregnet til 40 patroner.

Patronkasser

Patrontype	Pakning	Antal patroner i pakningen	Patronkassens farve og mærkning (Principskitser tegnet efter Kilde 3.)
Patron M.1908.	Patronkasser og holdere eller papæsker	720	 Patronkassen er lyseblå, med en vandret, rundtgående, rødbrun stribe.
Lyssporpatron	Patronkasser og papæsker	1.000	 Patronkassen er lyseblå, med en lodret hvid stribe på alle 4 sider.
Panserpatron	Patronkasser og papæsker	720	 Patronkassen er lyseblå, med en lodret sort stribe på alle 4 sider.

Geværgranatpatron Trækasse og holdere á
10 stk.

450

Patronkassen er gul.

Tilbehør - Geværgranatbæger M.1923

*Geværgranatbæger
M.1923 med patron.*

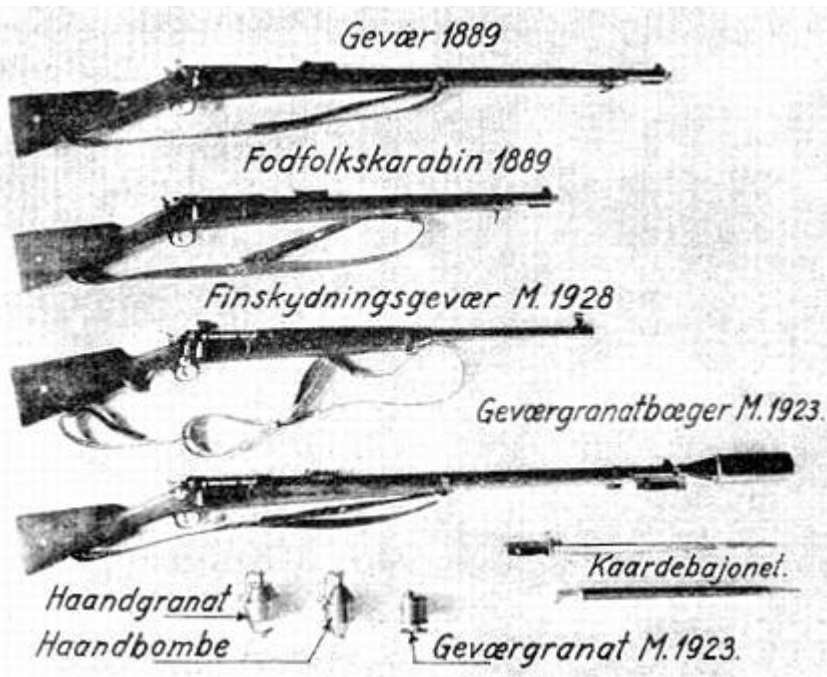
Bægeret anbragtes med keglespidsen over geværmundingen, hvor det fastholdtes af bajonettfæstets greb om bajonettstolpen.

Den cylinderformede geværgranat anbragtes i bægeret ovenfra, geværet ladedes med den her viste projektilløse patron og anbragtes med kolben på jorden i en "passende" vinkel.

Ved affyringen slyngede krudtgassen granaten ud på 200-300 m afstand, alt efter vinklen den knælende skytte holdt geværet i.

Se *Rekylgeværkompagniet* for et billede af geværgrenaderer i skydestilling.

Tasken til føring af granatbægeret samt de 10 geværgranater - der var gråmalet - med 10 løse patroner, bærer jf. Kilde 1 modelbetegnelsen M.1931.

Fodfolkets håndvåben.

Fra Lærebog for Hærens menige, 1. Del,

Fælles for alle våben, korps og afdelinger, København 1939.

Afslutning

Ud fra et skydeteknik synspunkt skød geværet og karabinerne godt og præcist.

Ud fra et taktisk synspunkt skød de langsomt og specielt geværet var med sit blanke løb let synligt i terrænet.

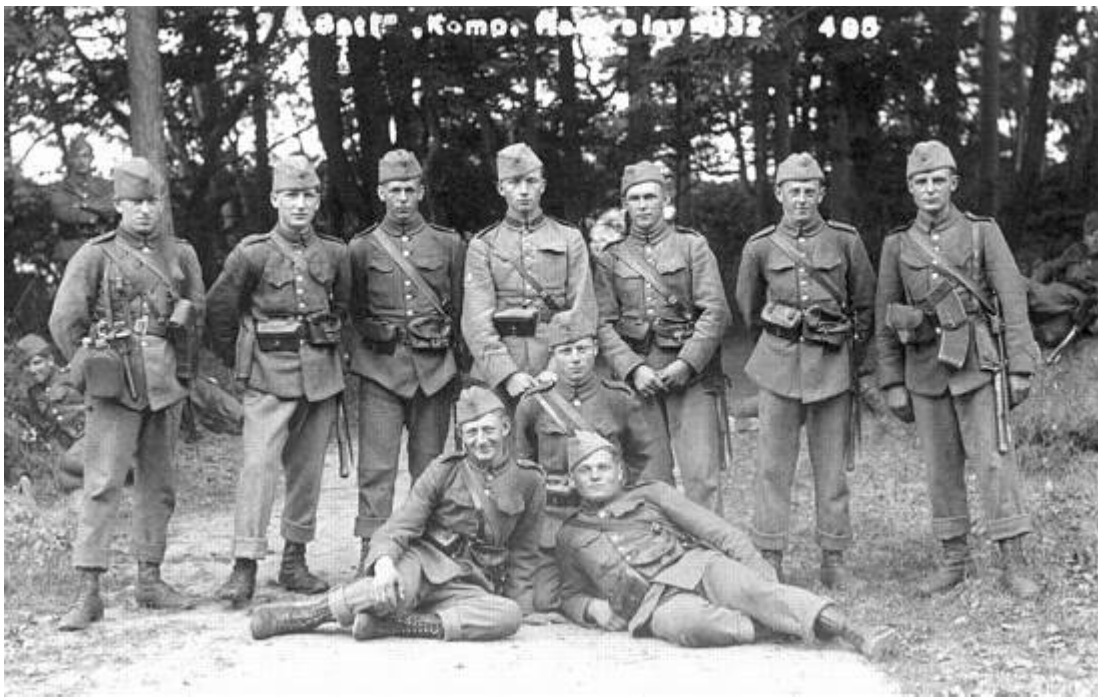
Billedet giver et indtryk af de enkelte våbens indbyrdes størrelsesforhold.

Kilder

1. *1889-geværet i det danske forsvars tjeneste* af A.N. Hvidt, Særtryk af Våbenhistoriske Årbøger XIII, København 1966.
2. *Lærebog for Fodfolkets Korporalskoler - Våbenlære*, Krigsministeriet, København 1938.
3. *Feltudrustning for Enkeltmand*, Krigsministeriet, København 1936, med rettelsesblade frem til august 1941.
4. *Lærebog for Fodfolkets Korporalskoler - Skydning*, Krigsministeriet, København 1938.
5. *Danske Uniformer 1900-1990 - Hæren og Flyvevåbnet* af Bjørn A. Nielsen, Tøjhusmuseet, København 1992, ISBN 87-89022-26-2.
6. *Gardehusarkasernen den 29. august 1943* af Anders D. Henriksen, Forlaget Devantier, Næstved 1993, ISBN 87-984530-0-9.
7. *Dansk infanteris uniformer og oppakning gennem de sidste 200 år - i 12 farvelagte billeder med dansk og engelsk tekst* af A.N. Hvidt, uden år (antageligvis fra midten af 1960'erne).
8. *Huskebog til brug i felten, ved øvelser og krigsspil* af H.H. Jørgensen, N. Olaf Møllers Forlag, København 1936.

Per Finsted

Efterskrift 1

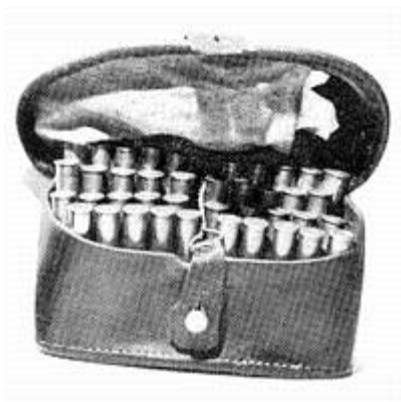

*Rekylgeværgruppe, Haderslev, 1932.
Fra et samtidigt postkort.*

Blandt de ting, der er værd at bemærke på billedet, er den sammenpressede patrontaske som en del af soldaterne bærer i livremmens venstre side. Hvorfor bærer de mon denne, når reglementet eller foreskriver kun en patrontaske?

*Patrontaske M.1894.
Fra Kilde 1.*

Min teori

Der er tale om patrontasker af M.1894, som er blødere end patrontaske M.1906, som soldaterne bærer i livremmens højre side - og som var standardudrustningen i perioden.

Årsagen er muligvis den, at patrontasken er beregnet til føring af de rengøringsrekvisitter, som hører til gevær 1889.

Rengøringsrekvisitter til 1889-systemet:

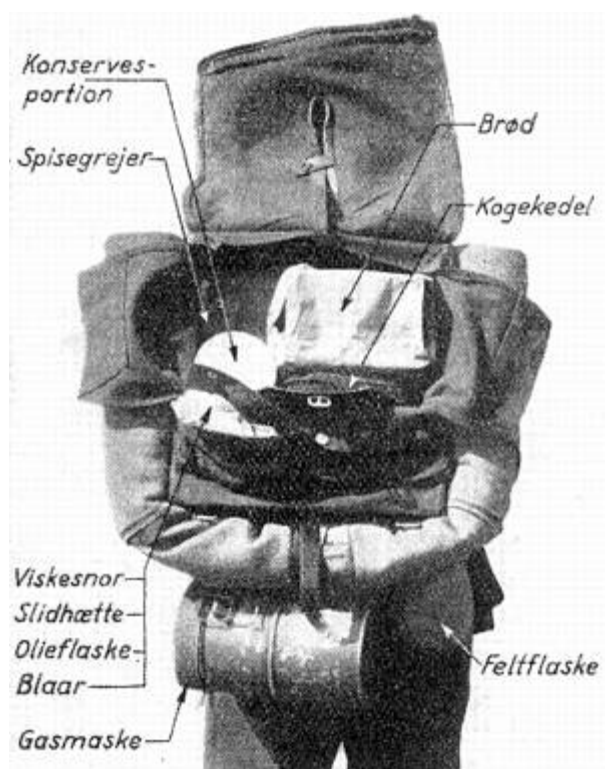
Olieflaske, viskesnor og slidhætte.

Tildannet efter illustration i Kilde 1.

Efter indførelsen af patrontaske M.1906 tilsagde forskrifterne, at rengøringsrekvisitterne skulle føres i soldatens forplejningstornyster, da der ikke var plads til det i den nye patrontaske.

Periodens soldater klagede dog ofte over, at geværets rengøringsrekvisitter fedtede indholdet af forplejningstornysteret ind i olie.

Slidhætten fastgøres over geværmundingen, for at skåne den under rengøringen. Viskesnoren anvendes til gennemtrækning af blår etc.

Forplejningstornyster [1](#)).

For helt at leve sig ind i soldaternes situation er her et billede af, hvorledes forplejningstornysteret skal pakkes.

En konsekvens af en lækkende olieflaske og uindpakkede olieklude og viskesnoren er tydelig, og ubehagelig...

Problemet var endnu værre for visse specialister, som ikke havde udleveret forplejningstornyster; de skulle føre renseregjet i en lomme.

Afslutning

Måske er årsagen en helt anden, men det er indtil videre min teori.

Skulle nogen kende den virkelige forklaring, så hører jeg gerne om det, og tilsvarende hvorfor rekylgeværskytten (helt til venstre i billedet) bærer to feltflasker...

Morterdeling rykker frem [2](#)).

Efterskrift 2

Billedet viser ammunitionsholdet fra en mortargruppe, med granatkarre M.1931.

Hestetrækkerens fodfolkskarabin 1889 er fremtrædende.

Havde soldaten haft det noget længere gevær 1889, så havde hans opgave, som givet kræver omtanke og forudseenhed, ikke været lettere.

Noter:

- 1) Fra *Lærebog for Fodfolkets Korporalskoler - Udrustning og Train*, Krigsministeriet, København 1941.
- 2) Fra *Folk & Værn*, nr. 4 (april) 1942.